

Opis źródła:

Kronika Polaków (Chronica Polonorum) jest dziełem Wincentego Kadłubka, urodzonego w szóstej dekadzie XII wieku, piastującego urząd biskupa krakowskiego w latach 1208-1218, człowieka najprawdopodobniej wykształconego w Paryżu lub w innym z ówczesnych czołowych ośrodków uniwersyteckich. W ostatniej dekadzie XII i na początku XIII stulecia, jeszcze przed objęciem biskupstwa, Kadłubek był kapelanem książęcym na dworach Kazimierza Sprawiedliwego i Leszka Białego. Prawdopodobnie wówczas rozpoczął on pracę nad Kroniką, którą ukończył po dobrowolnym ustąpieniu z funkcji, kiedy to zamieszkał w opactwie cysterskim w Jędrzejowie.

Dzieło charakteryzuje kwiecisty język, charakterystyczny dla manieri obowiązującej w kręgach intelektualnych dwunastowiecznej Europy łacińskiej. Ma ona formę dialogu dwóch hierarchów Kościoła w Polsce: arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana i biskupa krakowskiego Mateusza. Przypuszcza się, że dużą rolę w procesie powstawania źródła odegrało poparcie Kazimierza Sprawiedliwego, którego postać odgrywa ważną rolę w ostatniej części. Dzieło składa się z czterech ksiąg i obejmuje okres od czasów bajecznych do bitwy pod Zawichostem (1205 r.). Księga czwarta, której fragment zacytowano poniżej, dotyczy czasów od objęcia funkcji seniora przez Mieszka Starego (1171 r.) do 1202 r. W tej części narracji znaczącą rolę odgrywa postać protektora Kadłubka – Kazimierza Sprawiedliwego, który zasiadał na tronie krakowskim od 1177 do śmierci w 1194 r.

Miejsce wydania:

Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, tłum. i oprac. B. Kürbis, Wrocław 1992.

Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska, wyd. oprac. M. Plezia, Kraków 1994 (seria: *Monumenta Poloniae Historica nova series*, t. 11).

Miejsce przechowywania:

Biblioteka Narodowa w Warszawie [Rękopisy Baworowskich]

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie [Rękopisy Czartoryskich]

Wszystkie zachowane rękopisy omówił M. Plezia, *Wstęp*, [w:] *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, s. XII-XIV.

Tekst źródła:

Objęcie funkcji seniora przez Kazimierza Odnowiciela

Gdy zaś wszystkich dzielnic stolice i grody bez walki radośnie się przed nim otwierały dzielnica śląska zamierzała podnieść bunt. Władzę nad nią przywłaszczył sobie w swoim czasie syn Władysława [Wygnańca] Mieszko, wygnawszy brata, księcia Bolesława. Odzyskawszy ją z

niemałym trudem, Kazimierz oddał ją Bolesławowi. Lecz i wojowniczość jego brata, mianowicie tegoż Mieszka, poskromił przez nadanie mu kilku grodów, a również brata ich Konrada mianował księciem marchii głogowskiej. Odon zaś odznaczył księstwem poznańskim, a Lestkowi zatwierdził dzielnicę pozostawione [mu] testamentem ojca. Opiekę nad nim poruczył rządcy tych dzielnic, księciu Żyronowi, obdarzonemu wszelkimi zaletami. Sambora, siostrzeńca tegoż Żyry, osadził w marchii gdańskiej. Również niejakiego Bogusława, czyli Teodoksa, ustanawia księciem Pomorzan. Gnieźnieńską zaś dzielnicę, która dla wszystkich Lechitów jest metropolią, wraz z miastami biskupimi dookoła wcielił do własnego księstwa. Nakazuje ponadto przyłączyć niektóre prowincje ruskie: przemyską z przynależnymi miastami, włodzimierską z całym księstwem, brzeską ze wszystkimi jej mieszkańcami, drohiczyńską z całą jej ludnością.

Słowniczek pojęć:

Mieszko, Bolesław, Konrad – Mieszko Płatonogi (także Laskonogi), Bolesław Wysoki i Konrad Laskonogi, synowie Władysława Wygnańca.

Lestko – Leszek, syn Bolesława Kędzierzawego.

Odon – syn Mieszka Starego.

Żyro – komes, palatyn mazowiecki.

Przemysł, Włodzimierz, Brześć, Drohiczyn – główne centra zachodnich pograniczy Rusi. Słowa te według znawców tematu są raczej odwołaniem do aktywnej polityki ruskiej Kazimierza Sprawiedliwego, zmierzającej do podporządkowania sobie części tamtejszych ksiąząt, i nie należy ich odczytywać jako świadectwo rzeczywistego przesunięcia się granic Polski na wschód.

Bogusław, czyli Teodoks – Bogusław I, książę pomorski i szczeciński, przedstawiciel dynastii Gryfitów.

Sambor – Sambor Sobiesławic, namiestnik Pomorza Gdańskiego.

Metropolia – użyte w oryginale łacińskie słowo *metropolis* może oznaczać zarówno prowincję kościelną, jak i główny gród państwa lub regionu.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Czy zgodnie z zacytowanym przekazem Kazimierz Odnowiciel obejmując funkcję seniora dążył do całkowitej likwidacji rozbicia dzielnicowego i stania się jedynym władcą Polski?
2. Wymień wskazanych przez Kadłubka synów najstarszego syna Bolesława Krzywoustego.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Wskaż osoby, którym Kazimierz Odnowiciel powierzył władzę na pograniczach.
2. Czy w świetle przekazu Kazimierz Odnowiciel sprawował zwierzchnictwo wyłącznie nad ziemiami rządzonymi przez innych członków jego dynastii?
3. Dlaczego dzielnicą gnieźnieńska została nazwana „metropolią Lechitów” (tj. Polaków)?
4. Wymień przynajmniej jedną z dwóch możliwości mając na uwadze fakt, że Wincenty Kadłubek w swojej *Kronice* odwoływał się do tradycji pierwszych Piastów.
5. Czy na podstawie przytoczonego fragmentu możemy wykazać, że w granicach dzisiejszej Polski znajdują się ziemie, które w średniowieczu wchodziły w skład państwa ruskiego?

Wskazówki:

Wincenty Kadłubek w przytoczonym fragmencie ukazał sposób sprawowania przez Kazimierza Odnowiciela funkcji księcia zwierzchniego. Nie dążył on do pozycji jedynowładcy, ale przypisywał sobie prawo do sprawowania zwierzchnictwa nie tylko nad pozostałymi członkami dynastii, ale także nad władcami pomorskimi z dynastii Gryfitów i Sobiesławiców. Zwierzchnictwo to przejawiało się w ustanawianiu nowych podziałów i zatwierdzaniu poszczególnych książąt na stolcach – zarówno tych powierzonych im przez Kazimierza, jak i dzierzonych na podstawie praw dziedzicznych. Warto zauważyć, że nowy senior respektował te ostatnie, aczkolwiek z uwzględnieniem własnego interesu, np. podzielił Śląsk pomiędzy potomków Władysława Wygnańca, zaś Lestka Bolesławowica i Odonę Mieszkowica uczynił książętami dzielnic, które wcześniej dzierżyli ich ojcowie.

Szczególnie ciekawe są przypadki użycia terminu „marchia”, odnoszącego się do regionów pogranicznych – w ten sposób określono władztwo głogowskie, powierzone Konradowi, a także ziemie podległe rezydującemu w Gdańsku Samborowi Sobiesławowicowi.

Określenie dzielnic gnieźnieńskiej jako „metropolii Lechitów” można odczytywać na dwa sposoby: z jednej strony jej główny gród był siedzibą arcybiskupa – zwierzchnika polskiej prowincji kościelnej. Jednocześnie jako pierwsza „stolica” Piastów Gniezno odgrywało szczególną rolę w tradycji dynastycznej Piastów i z tego względu autor *Kroniki* podkreślił jego przyłączenie do dzielnic senioralnej. W ten sposób Kazimierz Sprawiedliwy panował zarówno nad głównym grodem Bolesława Chrobrego i dawnym miastem koronacyjnym, jak i nad Krakowem.

Dwa spośród wymienionych we fragmencie grodów ruskich, Przemyśl i Drohiczyn, znajdują się na terenie dzisiejszej Rzeczypospolitej.

Literatura pomocnicza

Dobosz J., *Kazimierz Sprawiedliwy*, Poznań 2014.

Jusupović A., *Drohiczyn jako punkt obronny Mazowsza, Wołyń i Jaćwieży w XIII wieku*, [w:] *Podlasie w działaniach wojennych w średniowieczu i w czasach nowożytnych*, red. D. Michaluk, Ciechanowiec 2024, s. 123-142.

Labuda G., *Marchia*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 3, Wrocław 1961, s. 168.

Laik T., *Marchie w Polsce*, „*Kwartalnik Historyczny*”, r. 73, 1966, s. 817-820.

Lis A., *Spory wokół biografii mistrza Wincentego Kadłubka*, Lublin 2013.

Najważniejsze cezury.

Przełom XI i XII wieku – służba Wincentego Kadłubka na dworach Kazimierza Sprawiedliwego i Leszka Białego, pierwszy etap powstawania *Kroniki*.

1218-1223 – umowny czas dokończenia dzieła przez Wincentego Kadłubka.

1177 rok – objęcie funkcji seniora przez Kazimierza Sprawiedliwego.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Arkadiusz Siwko